

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ หลักศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ทำให้ทราบว่าคนไทยรู้จักเรื่องรามเกียรติ์ หรือเรื่องของพระรามมาตั้งแต่ยังไม่มีอักษรใช้ในการเขียน ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเรื่องรามเกียรติ์เป็นที่รู้จักของคนไทยจากงานการแสดงและมุขปาฐะ ดังที่เอกสารในการประชุมรามาณณะนานาชาติในปี ค.ศ. 1975 ระบุว่า

“The Tradition of the shadow theatre existed in Thailand as oral tradition for several centuries before King Rama I composed the epic poem towards the end of the 18th century.”

“ตามประเพณีแต่เดิมมาในการแสดงหนังตะลุงที่มีอยู่ในประเทศไทยเป็นแบบมุขปาฐะมาหลายศตวรรษ ตั้งแต่ก่อนสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ในช่วงปลายศตวรรษที่ 18” (Suresh Awasthi 1975 อ้างถึงใน ปวีณา รุ่งเรือง 2539, 1)

ถ้าพิจารณาจากลักษณะของเรื่องรามเกียรติ์ที่ปรากฏในงานการแสดงและส่วนที่เป็นมุขปาฐะ หรือที่ภายหลังได้มีการบันทึกเป็นรูปแบบของวรรณกรรมท้องถิ่นฉบับต่างๆ แสดงให้เห็นชัดว่ามีการนำเสนอเรื่องรามเกียรติ์ได้ไม่ครบถ้วนบริบูรณ์ งานการแสดงสามารถนำเสนอเรื่องราวได้เป็นบางตอน หรือถ้าเป็นการแสดงเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบก็จะเป็นลักษณะของการรวบรัดตัดตอน เพราะมีข้อจำกัดทางด้านเวลาในการนำเสนอ ส่วนมุขปาฐะอาจบอกเล่าเรื่องราวได้ตั้งแต่ต้นจนจบแต่มีภาษารายละเอียดบางอย่าง และที่สำคัญคือ งานแสดงและมุขปาฐะไม่มีการบันทึกเรื่องรามเกียรติ์เป็นหลัก

ฐานแน่นนอน ในการแสดงและการบอกเล่าเรื่องรามเกียรติ์แต่ละครั้งมีโอกาสนำให้เรื่องราวเปลี่ยนแปลงไปในรายละเอียดได้ทุกครั้ง ดังนั้นงานการแสดงกับมุขปาฐะ แม้จะเป็นงานศิลปะสำคัญที่ทำให้เรื่องรามเกียรติ์ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อๆ แต่รายละเอียดของเหตุการณ์ในเรื่องจะไม่ตรงกัน (ปวีณา รุ่งเรือง 2539, 1-2)

ดังนั้นเรื่องรามเกียรติ์ที่สามารถนำมาถ่ายทอดเป็นเรื่องราวต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบโดยบริบูรณ์ และแสดงรายละเอียดได้ชัดเจนแน่นนอนจึงเป็นเรื่องรามเกียรติ์ที่ได้รับการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่เรียกว่า “วรรณกรรม” ซึ่งวรรณกรรมที่น่าสนใจเรื่องรามเกียรติ์ได้เป็นฉบับสมบูรณ์มากที่สุดของไทย คือ วรรณกรรมบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นวรรณกรรมหลักที่จะนำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้

ส่วนบทละครรามเกียรติ์ฉบับอื่นๆที่พระมหากษัตริย์ของไทยได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ คือ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระนิพนธ์ไว้ 4 ตอน คือ พระมงกุฎพระลบลงศร หนุมานเกี่ยวนางวานริน ท้าวมาลีวราชว่าความ และทศกัณฐ์ตั้งพิธีทรายกรด แต่แต่งไว้ไม่เรียงเหตุการณ์ตามเรื่องรามเกียรติ์ การเก็บใจความและสำนวนมีลักษณะเร่รุด อาจเป็นเพราะอยู่ในภาวะสงคราม (ชนิด อยู่โพธิ์ อ้างถึงใน สุรพงษ์ โสธนะเสถียร 2526, 4) ฉบับพระราชนิพนธ์บทละครในรัชกาลที่ 2 เป็นสำนวนที่เก็บใจความจากรัชกาลที่ 1 แต่เป็นลีลาการร่ายรำที่งดงามจึงเลือกแต่งบางตอน (กรมศิลปากร 2512 อ้างถึงใน สุรพงษ์ โสธนะเสถียร 2526, 5) ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 ทรงพระนิพนธ์ตอนพระรามเดินดง เพื่อเล่นโขนหรือละครแท้และทรงแต่งไว้ก่อนที่จะทรงผนวช อาจทรงเลือกตอนนี้ เพราะคล้ายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่พระองค์เอง (พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลาภพิุฒินาทร 2517 อ้างถึงใน ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ และสุมาลย์ บ้านกล้วย 2525, 12) ส่วนรัชกาลที่ 5 ทรงไว้ในระเบียบวัดพระแก้วเป็นบางตอน ไม่เป็นเรื่องยาวอย่างที่พระมหากษัตริย์องค์ก่อนๆทรงไว้ องค์สุดท้ายที่พระราชนิพนธ์ไว้หลายตอนคือ รัชกาลที่ 6 ทรงไว้ 3 ชุด คือ บทละครเบิกโรง บทร้องและบทพาทย และตอนอภิเษกสมรส ทั้ง 3 ตอนใช้ชื่อตัวละคร และพยายามเดินเรื่องอย่างฉบับวาลมิกิ นอกจากนี้ยังมีพระราชนิพนธ์ในอุตรกัณฑ์เป็นบางส่วนด้วย จะเห็นว่าบทที่ทรงพระราช

นิพนธ์มักนิยมในเรื่องยุทธวิธีของการสงคราม เช่น การปลอมพล จองถนน เพลดงกา และเรื่องของสตรี

รามเกียรติ์เป็นวรรณกรรมเรื่องยาวที่เก็บความจากรamayana มีความซับซ้อนหลากหลาย และต่อเนื่องชวนให้หยิบขึ้นมาพิจารณาในรายละเอียด โดยเฉพาะในด้านการแปลความหมายทางการเมือง รามเกียรติ์ยังเป็นบทประพันธ์ที่สำคัญ ในทางศาสนา ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ในทางสัญลักษณ์ชื่อพระรามก็ถูกนำมาใช้เป็นพระนามของพระมหากษัตริย์ไทยหลายองค์ เนื่องจากได้รับความนิยมนยกย่องอย่างสูง เช่น พ่อขุนรามคำแหงมหาราช สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 และ 2 พระราเมศวร เป็นต้น นอกจากนี้ยังปรากฏเป็นราชทินนาม (นามบรรดาศักดิ์ชั้นสัญญาบัตรที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทาน) อีกเป็นจำนวนมาก เช่น ขุนรามราชนพ ขุนรามเดชะ พระรามอินทรา ฯลฯ ดังนั้นรามเกียรติ์จึงผูกพันกับประวัติศาสตร์ไทยอย่างแยกไม่ออก

เรื่องราวของรามเกียรติ์นั้นมีต้นเรื่องเกิดขึ้นในประเทศอินเดียเมื่อหลายพันปีมาแล้ว มีนิทานที่เล่าเรื่องราวสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระรามและนับถือกันมาอย่างแพร่หลาย โดยมีถาปณิกคนหนึ่งชื่อว่าลมิทิกเป็นผู้แต่งเรื่องนี้ เป็นกาพย์ฉันทนาเรื่อง รวมเป็นโคลงถึง 24,000 บท และให้ชื่อเรื่องว่า “รามายณะ” ใช้สำหรับสวดสรรเสริญขับกล่อมบูชาเทพเจ้า ชาวอินเดียโดยทั่วไปจึงนิยมและนับถือเรื่องรามายณะ เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนาและเทพเจ้า ชาวอินเดียนับถือพระรามมาก และยกย่องเป็นวีรเทพอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีเค้าความจริง โดยเล่าต่อกันมาหลายร้อยหลายพันปี จนกลายเป็นนิทานหรือนิยาย (เฉลิมศักดิ์ ศิลพร 2518, 137)

ถ้าดูตามประวัติศาสตร์แล้ว เรื่องรามายณะของอินเดียคงต้องมีความจริงอยู่บ้าง เนื่องจากประเทศอินเดียเป็นที่อยู่ของพวกทาส หรือมีลักษณะ ต่อมาเมื่อชาวอารยันลงมาขับไล่ชาวพื้นเมืองเดิมไปอยู่ตามป่าเขา แล้วชาวอารยันก็ปกครองอินเดียต่อมา นักปราชญ์จึงสันนิษฐานว่า พระรามซึ่งเป็นมนุษย์ทรงศักดิ์ภาพด้วยแสงสร คงจะเป็นกษัตริย์องค์ใดองค์หนึ่งแน่นอน พวกคนป่ามีขุขันเป็นหัวหน้าก็คือ ทาสุนั้นเอง และพระรามคงจะได้เสด็จประพาสป่าไปจนเกือบปลายสุดทางใต้คือเกาะลังกา เกาะนี้มีพวกทมิฬอยู่รูปร่างใหญ่โต คุร้าย และคงได้แย่งชายาของพระรามไป พระองค์จึงทรงหาพรรคพวกเพื่อชิงชายากลับ ในดินแดนตอนใต้ของอินเดียนั้นเป็นที่อยู่ของพวกคราเวเดียน มีรูป

ร่างกะทัดครว่งไวซึ่งคือพวงกวานในรามเกียรติ์ พวกนี้เป็นศัตรูกับพวกทมิฬ พระราม จึงทรงเป็นผู้นำพวกนี้ทำสงครามต่อมา ด้วยเหตุผลตามประวัติศาสตร์นี้จะเห็นว่ารามายณะ หรือรามเกียรติ์เป็นเรื่องจริง แต่บทประพันธ์เขียนให้เป็นวานรเป็นยักษ์ ก็เพื่อให้เป็น นิยายชนิดเทพปกรณัม (Mythology) และเล่าติดต่อมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ เรื่องจึง ได้แผ่กว้างขวางออกไปมากขึ้น (เฉลิมศักดิ์ ศิลพร 2518, 145-146)

ในการศึกษาวรรณคดีวิจารณ์แบบเดิมของไทยนั้น มักมีลักษณะที่วนเวียนอยู่ใน หลักของวรรณคดีด้านเดียว โดยเน้นแต่ความสละสลวยของคำ อุปมาอุปไมย และ ลักษณะของคำประพันธ์ แต่แบบใหม่จะสะท้อนให้เห็นสภาพของสังคม รวมทั้งแนว ความคิดทางการเมืองของไทยอยู่ด้วย ซึ่งจะปรากฏแอบแฝงอยู่ในวรรณคดีโดยไม่ได้ กล่าวขึ้นตรงอย่างลักษณะแบบตะวันตก เนื่องจากพฤติกรรมของคนไทยเก็บความรู้ สึกได้เก่ง การถ่ายทอดความคิดจึงมีลักษณะอ้อม ๆ ทั้งยังมีความคิดทางปรัชญาที่มี ลักษณะเป็นนามธรรมและสื่อได้ยาก จึงต้องหาทางออกของวรรณคดีด้วยการอิงภาษา บาลี สันสกฤต หรือไม่ก็ใช้วิธีบุคคลาธิษฐาน (เจตนา นาควัชระ 2521, 55-56) ถือเอา บุคคลเป็นสัญลักษณ์ของความต้องการบางอย่าง เช่น การอธิบายกำเนิดรัฐด้วยการ หยิบยืมจากอัครคัมภีร์สูตร แบบแผนกโบายของกษัตริย์ในราชনীติ แม้แต่ความขัดแย้ง ระหว่างพี่น้องในรามเกียรติ์ที่สะท้อนให้เห็นความจริงบางอย่างในราชสำนัก

วรรณคดีสามารถเป็นตัวทำนายและอธิบายเหตุการณ์ในโลกแห่งความเป็นจริง ทางสังคมได้ และแสดงถึงความรู้สึกสำนึกทางการเมือง ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ติดมากับ มนุษยชาติ อย่างที่อาริสโตเติลกล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์การเมือง” วรรณคดีมีข้อได้ เปรียบกว่าบทความทางการเมืองโดยตรง ตรงที่ว่าวรรณคดีการเมืองสามารถกลับไปมา ระหว่างความเป็นอภิปรัชญา โดยเข้าสู่ความเป็นธรรมชาติกับสภาพที่แท้จริงได้คล่องตัว กว่า ตรงจุดนี้ทำให้วรรณคดีเกิดการตีความขึ้น ดูวรรณคดีเฝินๆอาจเห็นว่าไม่มีสาระ การเมือง แต่ความคิดร่วมกันของผู้อ่านสามารถทำให้เกิดภาวะอารมณ์ร่วม (resonance) กับวรรณคดีได้ ทำให้วรรณคดีมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อย่างน้อยที่สุด กระตุ้นและเตือนพวกชนชั้นสูงหรือผู้นำได้ การเมืองจึงเข้าไปสัมพันธ์กับกรอบความ คิดของเรื่องในส่วนลึก กล่าวคือ มันไม่จำเป็นต้องบอกมาตรงๆ แต่ผู้อ่านที่พิจารณาจะ รู้สึกเองเมื่ออ่านจบลง (Robert Pen Warren 1953 อ้างถึงใน สุรพงษ์ โสธนะเสถียร

2526, 22) การสร้าง “มายา” ทางวรรณคดีจึงมีความจำเป็น เพื่อโน้มน้าวผู้อ่านให้รับรู้ เรื่องที่สมมติขึ้น ให้ดูราวกับเรื่องที่เป็นจริง การใช้วรรณกรรมเป็นเครื่องมือในทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ (เจตนา นาควัชระ 2521, 49)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ และอยู่ในความอุปถัมภ์ของพระองค์ในช่วงวิกฤตการณ์หลังการเสียกรุงที่มีความแตกแยกของบ้านเมือง เนื่องจากความทรุดโทรมภายในและการรุกรานจากภายนอก พระองค์จึงจำเป็นต้องใช้เครื่องมือที่จะช่วยให้เกิดความมั่นคงของเมืองใหญ่ พระราชกิจที่สำคัญประการหนึ่งที่จะใช้เป็นเครื่องมือได้ก็คือ งานประพันธ์ซึ่งเป็นสื่อความคิดให้กับสังคมได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในสังคมชั้นสูงที่ประกอบไปด้วยพระราชวงศ์และขุนนาง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อ่านออกเขียนได้ และมีบทบาทเป็นผู้นำในสังคม

ในงานประพันธ์นี้สะท้อนถึงความต้องการ ความรู้สึกของพระองค์ผู้ทรงพระราชนิพนธ์และสภาพสังคม โดยเฉพาะในสังคมราชาธิปไตย พฤติกรรมของบุคคลถูกชี้นำโดยศาสนาและพระมหากษัตริย์ พวกอิสระชนมักจะนิยมกำหนดตัวเองว่า เป็นผู้มีชาติตระกูล ยกตัวในการติดต่อกับผู้อื่น เช่น การอ้างถึงเทวสิทธิ ความพยายามในการชี้นำพฤติกรรมของบุคคลอื่น (Monroe Berger 1977 อ้างถึงใน สุรพงษ์ โสธนะเสถียร 2526, 23) ในทางกลับกันก็เป็นการแสดงถึงแนวความคิดที่แท้จริงของสังคมส่วนหนึ่ง ซึ่งมีการต่อต้านแนวความคิดชาติตระกูลที่สามารถกำหนดสิทธิต่างๆ ได้ ในภาวะวิกฤตการณ์หรือที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลง ในช่วงรัชกาลที่ 1 จึงต้องมีการแสวงหาเอกลักษณ์ของพวกผู้นำ

ดังนั้นรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 จึงมีลักษณะปลูกสำนึกให้เห็นพ้องและปฏิบัติตาม หรือสอดคล้องกับมาตรฐานที่วางไว้ใหม่ (Self Fullfilling Prophecy) ในภาวะเช่นนี้จึงหลีกเลี่ยงการเจือปนทางการเมืองไม่ได้ เพื่อให้มีผลต่อภาวะจิตใจ โดยเป็นการกระตุ้นความรู้สึกอย่างหนักแน่น จึงมีลักษณะปลูกสำนึกให้รับรู้และครอบงำ ทำให้เกิดความมีระเบียบทางศีลธรรมแก่ผู้อ่าน และเกิดการเปลี่ยนแปลงบางส่วนของสังคม เป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับผู้ปกครอง ด้วยการสร้างความคิดและอารมณ์ร่วม เพื่อให้ผู้ได้ปกครองคล้อยตามผู้ปกครอง

ก่อนที่จะมีการศึกษาแบบทางการในวิชารัฐศาสตร์ ผู้ปกครอง ผู้บริหารและแม่ทัพมักจะเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง หรือจากแหล่งความรู้แบบไม่เป็นทางการในด้านรัฐศาสตร์ รามเกียรติ์หรือมหารามายณะเป็นแหล่งความรู้สำคัญแหล่งหนึ่ง ซึ่งเสนออุดมคติที่ผู้ปกครอง ผู้บริหารและแม่ทัพสามารถยึดถือได้ รามเกียรติ์เสนอทั้งตัวอย่างที่ดีและไม่ดีของผู้ปกครอง ตลอดจนผลที่จะเกิดตามมา เพื่อให้บุคคลเหล่านี้ทราบว่าควรเลือกตัวอย่างใดที่จะเป็นผลดี และสามารถเป็นผู้นำที่ฉลาดในการปกครองคนหมู่มากได้ ส่วนในการวิจัยเรื่องบทบาทความเป็นผู้นำของพระรามในรามเกียรติ์นี้ ผู้เขียนจะศึกษาเฉพาะพระราม ซึ่งเป็นตัวละครที่เป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ปกครอง ส่วนทศกัณฐ์เป็นตัวละครที่เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีของผู้ปกครองจะไม่นำมากล่าวในที่นี้

ดังนั้นผู้ศึกษาวิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประวัติของพระรามในรามเกียรติ์ บทบาทและการใช้ภาวะความเป็นผู้นำของพระราม ซึ่งได้แก่ ความรู้ความสามารถ ความเมตตากรุณา การเป็นผู้บังคับบัญชาที่ดี ความหนักแน่น ไม่หุนเหิน ความเด็ดขาด รอบคอบ ความสามารถในการใช้คน และการมีทศพิธราชธรรม ฯลฯ อันเป็นบุคลิกภาพของพระราม ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ดีของผู้นำ โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะสะท้อนให้เห็นภาพการเมืองการปกครองของไทยในอดีต ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาศักยภาพของผู้นำไทยในปัจจุบันและอนาคตได้ โดยผู้นำจะได้ใช้ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีภาวะผู้นำที่ปรากฏอยู่ในตัวพระราม ซึ่งเป็นตัวละครตัวหนึ่งในเรื่อง โดยนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารคนในระดับปัจเจกบุคคล ระดับท้องถิ่น และระดับชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาแนวความคิด และปรากฏการณ์ทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อเรื่องรามเกียรติ์
2. เพื่อศึกษาบทบาทผู้นำของพระรามในเรื่องรามเกียรติ์
3. เพื่อศึกษาทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำที่สามารถประยุกต์ใช้กับสถานการณ์และพฤติกรรมของตัวละครในรามเกียรติ์ คือ พระราม

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทความเป็นผู้นำของพระรามในรามเกียรติ์ มีกรอบในการศึกษามุ่งเน้นที่การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีความเป็นผู้นำ (Leadership theory) ว่าสามารถนำมาอธิบายหรือวิเคราะห์ความเป็นผู้นำของพระรามได้มากน้อยเพียงใด โดยใช้รามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เป็นหลักสำหรับการตีความในด้านรัฐศาสตร์ การตีความหมายด้วยการใช้วิธียกบทประพันธ์ขึ้นเปรียบเทียบ และการศึกษาสภาพเหตุการณ์ในรัชกาลที่ 1 หรือเหตุการณ์ก่อนหน้าและหลังจากนั้น เพื่อเทียบเหตุการณ์ในรามเกียรติ์ในเชิงเปรียบเทียบสะท้อนภาพสังคมและการเมือง

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลในเชิงพรรณนา (descriptive approach) ซึ่งประกอบไปด้วยข้อมูลที่เป็นเอกสาร (documentary research) เช่น ผลงานวิจัย ตำราทางวิชาการ วารสาร เอกสาร หนังสือพิมพ์และบันทึกต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเมืองในรามเกียรติ์ โดยการศึกษาทางรัฐศาสตร์แบบสหวิทยาการ ซึ่งต้องอาศัยความสัมพันธ์ในเชิงจิตวิทยา สังคมวิทยา และโบราณคดี เป็นต้น และนำเข้าสู่ปัญหาโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และการวิเคราะห์โดยสาระ (Content Analysis)

นิยามความหมายศัพท์สำคัญ

ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้งขึ้น หรือได้รับการยินยอมจากสมาชิกในกลุ่มให้เป็นหัวหน้าและมีหน้าที่เป็นผู้ตัดสินใจของกลุ่ม

ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการในการใช้อิทธิพล หรืออำนาจหน้าที่ของผู้นำต่อการทำกิจกรรมของแต่ละบุคคลที่จะทำให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่ต้องการในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง

ลักษณะความเป็นผู้นำ หมายถึง ลักษณะที่เป็นแบบผสมระหว่างคุณสมบัติที่อยู่ภายในของผู้นำแต่ละคน การเป็นผู้ที่มีความฉลาดเฉลียว มีวาทะศิลป์ดี หยั่งรู้ความต้องการของบุคคลอื่น การใช้คนเป็น การมีความคิดริเริ่ม การมีความมั่นใจในตนเอง และความเด็ดขาดกล้าหาญ ประกอบกับสถานการณ์ที่เหมาะสม ส่งเสริมให้เป็นผู้ นำได้

รามเกียรติ์ หมายถึง เกียรติของพระราม ผู้เป็นกษัตริย์ในอุดมคติของชาวอินเดีย เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำศึกของพระรามและทศกัณฐ์

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบแนวความคิด และปรากฏการณ์ทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อเรื่อง รามเกียรติ์
2. ทำให้ทราบบทบาทผู้นำของพระรามในเรื่องรามเกียรติ์
3. ทำให้ทราบถึงทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำที่สามารถประยุกต์ใช้กับ สถานการณ์และพฤติกรรมของตัวละครในรามเกียรติ์ คือ พระราม
4. ทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นผู้นำ โดยผ่านตัวละครเรื่อง รามเกียรติ์ คือ พระราม
5. ทำให้ทราบวิธีการใช้ความเป็นผู้นำในการสร้างและรักษาอำนาจทางการเมืองของพระราม

การนำเสนอรายงานการศึกษา

บทที่ 1 บทนำ กล่าวถึง ความเป็นมาและความสำคัญ วัตถุประสงค์ของการ ศึกษา ขอบเขตของการศึกษา วิธีดำเนินการศึกษา นิยามความหมาย ศัพท์สำคัญ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยและการนำเสนอรายงานการศึกษา

บทที่ 2 กล่าวถึง แนวความคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัย และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 กล่าวถึง ประวัติของพระราม

บทที่ 4 กล่าวถึง บทวิเคราะห์ความเป็นผู้นำของพระราม

บทที่ 5 กล่าวถึง บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บรรณานุกรม

ประวัติผู้เขียน